

Instytut Psychologii

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani Magister Pauliny Anikiej-Wiczenbach

pt. „Osobowe, relacyjne i sytuacyjne determinanty responsywności rodzicielskiej, mierzonej obserwacyjnie i samoopisowo”,

przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Marii Kaźmierczak, prof. UG

Rozprawę stanowi zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie siedmiu artykułów naukowych, w powstanie których Doktorantka dokumentuje swój indywidualny wkład:

1. Kaźmierczak, M., Pawlicka, P., Łada, A., Anikiej, P., (2020), Skala Wrażliwości Ainsworth - przykład zastosowania w badaniach naukowych, W: Lucyna Bakiera, *Rodzicielstwo: ujęcie interdyscyplinarne*. s. 191-204, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Rozdział w książce - potwierdzono 25% wkład, obejmujący: opracowanie koncepcji badań, zbieranie danych, analizy statystyczne, interpretacja danych, przygotowanie publikacji, przegląd literatury.

2. Kaźmierczak, M., Pawlicka, P., Anikiej, P., Łada, A., Michałek-Kwiecień, J., (2022), Parental negative emotionality and emotional reactions to child's crying: The mediating role of child's temperament. *Early Child Development and Care*, 192(1), 144–158. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1753719>. Artykuł w czasopiśmie posiadającym Impact Factor - potwierdzono 20% wkład, obejmujący: opracowanie koncepcji badań, zbieranie danych, interpretacja danych, przygotowanie publikacji, przegląd literatury.

3. Anikiej-Wiczenbach P., Kaźmierczak M., (2019), Ku empatycznemu rodzicielstwu – wymiary empatii i przywiązania jako predyktory responsywności matek i ojców wobec ich małych dzieci/Empathic parenting—dimensions of empathy and attachment as predictors of the responsiveness of mothers and fathers towards toddlers/infants, *Przegląd Psychologiczny/The Review of Psychology*, T. 62, nr 4 (2019), 583-612. Artykuł w czasopiśmie nie posiadającym Impact Factor - potwierdzono 70% wkład, obejmujący:

opracowanie koncepcji badań, zbieranie danych, analizy statystyczne, interpretacja danych, przygotowanie publikacji, przegląd literatury, pozyskanie funduszy.

4. Anikiej-Wiczenbach, P., Kaźmierczak, M., (2021), Validation of the Parental Responsiveness Scale. *Current Issues in Personality Psychology*, 9(3), 258–266. <https://doi.org/10.5114/cipp.2021.104800>. Artykuł w czasopiśmie posiadającym Impact Factor - potwierdzono 70% wkład, obejmujący: opracowanie koncepcji badań, zbieranie danych, analizy statystyczne, interpretacja danych, przygotowanie publikacji, przegląd literatury, pozyskanie funduszy.

5. Anikiej-Wiczenbach, P., Kaźmierczak, M., (2022), The Effects of the COVID-19 Pandemic on the Parenting of Infants: A Couples Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(24), 16883. <https://doi.org/10.3390/ijerph192416883>. Artykuł w czasopiśmie posiadającym Impact Factor - potwierdzono 70% wkład, obejmujący: opracowanie koncepcji badań, metodologia, przygotowanie baz danych, sprawdzenie poprawności badań, analiza formalna, przeprowadzenie badań, zbieranie danych, interpretacja danych, przygotowanie publikacji, przygotowanie tabel i grafik, kierowanie projektem, pozyskanie funduszy,

6. Anikiej-Wiczenbach, P., Kaźmierczak, M., Czerwiński, S., (2024), Exploring the key drivers of responsive parenting in mothers and fathers – observed and self-reported responsiveness. *Health Psychology Report*, 12(1), 39-52. <https://doi.org/10.5114/hpr/181511>. Artykuł w czasopiśmie posiadającym Impact Factor, potwierdzono 70% wkład, obejmujący: opracowanie koncepcji badań, zbieranie danych, analizy statystyczne, interpretacja danych, przygotowanie publikacji, przegląd literatury.

7. Anikiej-Wiczenbach, P., & Kaźmierczak, M. (2023). Unraveling the link between family of origin and parental responsiveness toward own child. *Frontiers in Psychiatry*, 14, 1255490. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2023.1255490>. Artykuł w czasopiśmie posiadającym Impact Factor – potwierdzono 70% wkład, obejmujący: opracowanie koncepcji badań, zbieranie danych, analizy statystyczne, pozyskanie funduszy, przeprowadzenie badań, metodologia, kierowanie projektem, przegląd literatury, przygotowanie baz danych, sprawdzenie poprawności, przygotowanie tabel i grafik, przygotowanie publikacji, redakcja i edycja tekstu.

Zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, przedstawiony przez Magister Paulinę Anikiej-Wiczenbach jako jej rozprawa doktorska, spełnia kryteria obowiązujące w Uniwersytecie Gdańskim w dyscyplinie psychologia określone uchwałą Rady Instytutu Psychologii z dnia 17 grudnia 2015 r. Spełniono wszystkie kryteria, jakie powinien spełnić zbiór artykułów przedstawionych jako rozprawa doktorska:

- artykuły zostały opublikowane,
- artykuły są spójne tematycznie,
- problem naukowy łączący wszystkie publikacje został opisany w omówieniu scalającym zbiór (w autoreferacie),
- zbiór obejmuje 7 publikacji naukowych, w tym 6 artykułów naukowych w czasopismach z listy MEiN (wobec wymaganych przynajmniej trzech), a wśród nich 5 artykułów w czasopismach posiadających Impact Factor (wobec wymaganych przynajmniej dwóch),
- zbiór zaopatrzone w Streszczenie w języku polskim i angielskim.

Wszystkie artykuły przygotowano we współautorstwie, przy czym Doktorantka jest pierwszym autorem w pięciu artykułach (cztery z nich opublikowano w czasopismach posiadających Impact Factor), w których każdorazowo potwierdzono jej 70% wkład (co znacznie przewyższa wymagania). Wkład Doktorantki w powstanie każdej z publikacji obejmuje udział w opracowaniu koncepcji badań, zbieraniu danych, interpretacji stwierdzonych zależności, przygotowaniu publikacji, przeglądzie literatury. W przypadku publikacji, w których Doktorantka jest pierwszym Autorem, jej wkład w powstanie publikacji jest znacznie większy (70%) i obejmuje udział w realizowaniu jeszcze wielu innych zadań: wykonanie analiz statystycznych, pozyskiwanie funduszy, przygotowanie baz danych, sprawdzanie poprawności badań, analiza formalna, redakcja i edycja tekstu, przygotowanie tabel i grafik, kierowanie projektem.

Publikacje wchodzące w skład zbioru przedstawionego jako rozprawa doktorska są spójne tematycznie. Dotyczą one dającego się wyodrębnić problemu naukowego, opisanego w autoreferacie przygotowanym przez Doktorantkę. Przedmiotem jej zainteresowania jest responsywność rodzicielska, mierzona za pomocą samoopisu i na podstawie obserwacji zachowań rodzicielskich. Natomiast problem badawczy – rozwiązywany w kolejnych

projektach badawczych, w realizacji których uczestniczyła - dotyczy roli czynników osobowych, relacyjnych i sytuacyjnych wyjaśniających responsywność rodzicielską, mierzoną samoopisowo i obserwacyjnie. Problematyka podejmowana przez Autorkę ma ogromne znaczenie praktyczne i teoretyczne. Można ją zlokalizować w obszarze badań dotyczących czynników wyjaśniających jakość relacji rodzicielskiej. Znaczenie relacji rodzicielskiej jest na gruncie psychologii doskonale udokumentowane. Autorka ukazuje je w swoim autoreferacie w oparciu o przegląd literatury przedmiotu i wyniki dotychczasowych badań. Zajmując się relacją rodzicielską Autorka skupia swoją uwagę na jej specyficznym aspekcie, stanowiącym podstawę komunikacji w relacji rodzic-dziecko, jakim jest responsywność rodzicielska. Zjawisko responsywności (także responsywności rodzicielskiej) nie jest zagadnieniem nowym na gruncie psychologii, a nawet wręcz przeciwnie – jest dobrze opisane koncepcyjnie i było przedmiotem wielu badań. Jednakże proponowane przez Autorkę rozwiązanie problemu badawczego należy uznać za oryginalne. Rozwiązanie to pozwoliło na zdobycie nowej wiedzy w podejmowanym obszarze rozważań, dzięki czemu możliwe było lepsze zrozumienie badanego zjawiska responsywności rodzicielskiej oraz wysunięcie nowych wniosków dotyczących programów profilaktycznych i interwencji terapeutycznych z uwzględnieniem szerszej perspektywy. O oryginalności przyjętego rozwiązania problemu badawczego świadczą: 1) uwzględnienie - obok obserwacyjnych miar responsywności rodzicielskiej - pomiarów tej zmiennej opartych o samoopis dokonany przez rodziców; 2) uwzględnienie - obok danych jednostkowych - także danych ponadjednostkowych (dzięki wykorzystaniu danych diadycznych), co pozwala na uwzględnienie w analizach współzależności partnerów relacji; jest to podejście stosunkowo nowe, ale uznawane za bardzo ważne, stosowane coraz częściej; pozwala spojrzeć na relacje międzyludzkie w nowym świetle; 3) korzystanie z różnych procedur badawczych (badania kwestionariuszowe: realizowane stacjonarnie i online; procedura swobodnej zabawy w specjalnie przygotowanym pokoju zabaw z lustrem weneckim; badanie w sytuacji laboratoryjnej z zastosowaniem symulatora niemowlęcia; korzystanie z nagrań) – dobranych adekwatnie do rozwiązywanego problemu badawczego.

Cel badawczy Autorka (we współpracy z zespołem) realizowała w ramach kilku projektów badawczych, wyniki których zaprezentowano w publikacjach wchodzących w skład zbioru przedstawionego jako rozprawa doktorska. Realizację celu badawczego umożliwiło opracowanie a następnie poddanie analizom statystycznym autorskiego narzędzia - Skala Responsywności Rodzicielskiej - pozwalającego na subiektywną ocenę

responsywności rodzicielskiej, dokonywaną przez rodzica (publikacja 3. i 4.). Analizy te potwierdziły wartość psychometryczną skali. Jej zastosowanie pozwoliło Autorce na poszerzenie spojrzenia na zjawisko responsywności rodzicielskiej o perspektywę subiektywnej oceny dokonanej przez rodzica. Perspektywę tę łączy z ocenami responsywności rodzicielskiej dokonanymi na podstawie obserwacji zachowań rodzicielskich w sytuacji laboratoryjnej. Należy podkreślić, iż Doktorantka uczestniczyła także w pracach nad polską wersją Skali Wrażliwości Ainsworth, będącej uznaną na świecie skalą obserwacyjną do oceny jakości interakcji między rodzicami a dzieckiem (publikacja 1.). W kolejnym projekcie (publikacja 2.) bada znaczenie czynników podmiotowych (negatywna emocjonalność rodziców i ich afekt pozytywny oraz negatywny; negatywna emocjonalność dziecka, temperament) w wyjaśnianiu emocjonalnej reakcji rodziców na płacz dziecka. Mogłoby się wydawać, iż projekt ten nie jest bezpośrednio związany z problematyką pracy, jednakże Autorka wskazuje, iż zachowanie rodzica wobec płaczu dziecka, będącego podstawową reakcją niemowlęcia, pełni kluczową rolę w rozwoju przywiązania i jest ściśle związane z koncepcją responsywności rodzicielskiej. Autorka analizie poddaje ponadto znaczenie sytuacji pandemii choroby Covid-19 dla responsywności rodzicielskiej. Bierze pod uwagę znaczenie stresu, obciążenia emocjonalnego i strachu przed zarażeniem koronawirusem wywołującym chorobę Covid-19 dla wyjaśnienia responsywności rodzicielskiej na sygnały płynące od niemowlęcia, głównie na jego płacz (publikacja 5.). W pozostałych publikacjach (6. i 7.) analizowano znaczenie różnorodnych czynników w wyjaśnianiu responsywności rodzicielskiej – co ważne – mierzonej jednocześnie samoopisowo i metodami obserwacyjnymi: empatii, stylów przywiązania, satysfakcji z relacji romantycznej, stylów rodzicielskich w rodzinie pochodzenia.

Przyjęty problem badawczy rozwiązywany był w ramach wielu projektów badawczych. W wielu z tych projektów Doktorantka miała znaczny udział w opracowaniu ich koncepcji i w ich realizacji. Podziw wzbudza jednakże nie tylko wielość zrealizowanych badań, ale także różnorodność wykorzystanych procedur badawczych. Przeprowadzono następujące badania:

1. 220 par (440 osób), badania w sytuacji laboratoryjnej z wykorzystaniem procedury dobrze opracowanej i powszechnie akceptowanej – autorstwa zespołu z udziałem Prof. M. Bakermans-Kranenburg i Marinusa van Ijzendoorna.
2. 108 matek dziecka w wieku 3-12 miesięcy życia; kryterium włączenia do grupy było to, iż było to dziecko pierwsze (badanie kwestionariuszowe, online)

3. 270 rodziców (540 osób), w tym 119 ojców (badanie kwestionariuszowe, online)
4. 133 matki dziecka w wieku 6-23 miesiące życia (badanie kwestionariuszowe, online lub stacjonarnie)
5. 50 par rodziców (100 osób) dziecka w wieku 6-10 miesiąc życia (pierwsze dziecko) (badanie kwestionariuszowe, online lub stacjonarnie)
6. 250 rodziców, w tym 186 matek (badanie kwestionariuszowe)
7. 132 pary rodziców (264 osoby) dziecka w wieku 3-24 miesiąc życia (badanie kwestionariuszowe, online – w czasie pandemii)
8. 110 rodzin (ojciec, matka, dziecko w wieku 6-10 miesięcy – pierwsze dziecko w rodzinie) (330 osób) – procedura swobodnej zabawy w specjalnie przygotowanym pokoju zabaw z lustrem weneckim, badanie w sytuacji laboratoryjnej z zastosowaniem symulatora niemowlęcia; samoopis i ocena obserwacyjna responsywności (wykorzystano nagrania). By móc zrealizować to badanie Doktorantka odbyła certyfikowane szkolenie pod kierunkiem Prof. Bakermans-Kranenburg (Vrije Universiteit Amsterdam, Clinical Child and Family Studies). Nagrania poddano ocenie (308 ocen 10 minutowych filmów, co daje w sumie co najmniej 462 godziny pracy z nagraniami).

W badaniach wykorzystano wiele różnych metod gromadzenia danych, między innymi za pomocą kwestionariuszy. Każdorazowo były to kwestionariusze mające potwierdzoną wartość psychometryczną a ich dobór był trafny i dobrze uzasadniony. Autorka wykazała się nie tylko umiejętnością właściwego wykorzystania w badaniach narzędzi pomiaru zmiennych, ale także kompetencjami związanymi z adaptacją takich narzędzi (udział w pracach zespołu pod kierownictwem Prof. M. Kaźmierczak, zajmującego się adaptacją Skali Wrażliwości Ainsworth, publikacja 1.) i ich tworzeniem (Skala Responsywności Rodzicielskiej; publikacja 4.). Niektóre z kwestionariuszy pozyskano bezpośrednio od ich Autorów (np. skala Reaktywności Emocjonalnej, ze skróconej wersji narzędzia Formalna Charakterystyka Zachowania – Kwestionariusz Temperamentu, w wersji do badań naukowych). Wszystko to wskazuje na ogromną staranność w doborze narzędzi pomiaru zmiennych.

Warte podkreślenia jest to, iż w niektórych analizach (badanie reakcji emocjonalnych matek na płacz dziecka; publikacja 2) brano pod uwagę charakterystyki dziecka (badając ich mediacyjną rolę w analizowanych zależnościach). Ocen temperamentu dziecka dokonywali wprawdzie badani rodzice, ale wydaje się to ciekawy aspekt rozważań w odniesieniu do podejmowanego przez Doktorantkę zagadnienia. W niektórych analizach uwzględniono

znaczenie płci rodzica. Ciekawe wydaje się, czy wyniki zrealizowanych badań pozwalają na sformułowanie wniosków dotyczących znaczenia płci dziecka w wyjaśnianiu responsywności rodzicielskiej (literatura przedmiotu wskazuje na znaczenie płci dziecka w wyjaśnianiu różnorodnych zjawisk na różnych etapach rozwoju dziecka). Chciałabym także podkreślić rzetelność doboru osób do badanej grupy. Autorka przestrzega kryteriów, przyjęcie których doskonale uzasadnia w swoim projekcie. Wykazuje, iż mają one istotne znaczenie dla rozwiązania przyjętego problemu badawczego: dzieci badanych rodziców są w wieku niemowlęcym, z reguły jest to dziecko pierwsze i jedyne.

Pani Magister Paulina Anikiej-Wiczenbach bezspornie wykazała się znajomością wielu procedur badawczych i wysokim poziomem kompetencji badawczych. Należy podkreślić, iż dobór każdej z procedur był w pełni uzasadniony specyfiką rozwiązywanego problemu badawczego. Doktorantka wykazała się ponadto doskonałą znajomością zaawansowanych analiz statystycznych i umiejętnością ich adekwatnego doboru do rozwiązywanego problemu badawczego. W niektórych projektach zgromadzono dane diadyczne, które poddano analizie za pomocą procedury APIM, opisując efekty jednostkowe oraz relacyjne. Przeprowadzono także analizy mediacji za pomocą makro PROCESS Hayesa.

Na szczególne podkreślenie i docenienie zasługuje zainteresowanie Doktorantki kwestią różnych sposobów oceny responsywności: za pomocą samoopisu i za pomocą skal obserwacyjnych. W omawianej rozprawie (zgodnie z jej tytułem) Autorka koncentruje swoją uwagę na czynnikach wyjaśniających responsywność rodzicielską ujętą w różny sposób. Oznacza to, iż kwestia wzajemnych zależności między tymi dwoma sposobami oceny responsywności nie znajduje się w centrum jej zainteresowań, niemniej niezwykle ciekawe wydaje się przedstawienie wynikających z badań wniosków dotyczących znaczenia badania responsywności w różny sposób, wzajemnej relacji tych konstruktywów oraz możliwości ich wykorzystania w projektowaniu działań praktycznych.

Autorka zgromadziła w efekcie wielu projektów ogrom danych. Doskonale jednak poradziła sobie z ich syntezą i przekonująco ukazała, iż wyniki tych wielu badań, realizowanych na przestrzeni kilku lat, stanowią rozwiązanie jednego, spójnego, dobrze wyodrębnionego problemu badawczego. Należy podkreślić i docenić systematyczność i determinację Autorki, która z oddaniem i pasją realizowała swoje zainteresowania. Bardzo doceniam także to, iż w sytuacji pandemii zareagowała natychmiast wobec zmieniającej się sytuacji, dostrzegła możliwość zdobycia unikatowej wiedzy na interesujący ją temat i

zrealizowała projekt badawczy, dzięki któremu poznała znaczenie związanych z pandemią czynników dla responsywności rodzicielskiej (na podstawie danych diadycznych; publikacja 5.). Zamieszczenie w autoreferacie, w ramach omawiania każdej z publikacji, modelu zależności między zmiennymi i jego sukcesywne poszerzanie o wyniki kolejnego badania, ułatwia Czytelnikowi zapoznanie się z projektami – jest to bowiem przejrzyste przedstawienie analizowanych zależności za pomocą rysunku. Warto jednak podkreślić, iż modele te nie są modelami testowanymi w jednym badaniu (z wykorzystaniem wyników jednej grupy). Testowanie takiego złożonego modelu (jak na przykład na rys. 9, s. 55) mogłoby bowiem ukazać całkiem inny charakter zależności niż te opisane w prezentowanych badaniach.

Przedstawiony do oceny zbiór publikacji zaopatrzone w zwięzły autoreferat, będący syntetycznym przedstawieniem sposobu rozwiązania wskazanego w tytule problemu badawczego i jego wyników. Autoreferat napisano językiem starannym i poprawnym. Autorka wykazała się doskonałą znajomością literatury przedmiotu, zarówno polskojęzycznej, jak i anglojęzycznej, i umiejętnością jej adekwatnego doboru do poruszanej problematyki. Projekty badawcze realizowano z bardzo dużą dbałością o przestrzeganie zasad etycznych. Na szczególne podkreślenie i docenienie zasługuje ogromne zaangażowanie Autorki, a w zasadzie pasja, z jaką zajmuje się interesującymi ją zagadnieniami. Pasja ta jest widoczna na każdym etapie – na etapie koncepcyjnego opracowywania projektów i na etapie ich realizowania. Pani Magister w żadnym momencie nie szczędzi swoich wysiłków, dążąc do podniesienia jakości realizowanych badań i rzetelności zdobytych danych (odbyte szkolenie, badania w sytuacji laboratoryjnej, badania w procedurze swobodnej zabawy, pozyskiwanie danych diadycznych) i lepszego zrozumienia obszaru rzeczywistości, który ją interesuje. Mój podziw budzi realizacja badania w sytuacji swobodnej zabawy i w sytuacji laboratoryjnej, połączonego z wypełnianiem kwestionariuszy, do którego udało się zaprosić aż 110 rodzin: rodzice z dzieckiem, będącym ich pierwszym dzieckiem. Dziecko było w wieku od 6 do 10 miesięcy, co oznacza, iż konieczne było dostosowywanie się do potrzeb dziecka i respektowanie jego naturalnego rytmu, co znacznie wydłużało i komplikowało procedurę badawczą. Mój podziw budzi także oddanie i troska o rzetelność analizy danych uzyskanych w tym badaniu za pomocą nagrań (odbyte szkolenie, czas poświęcony tym analizom).

Zapoznanie się z opisem zrealizowanego projektu doktorskiego ukazuje ogrom jego zalet i mocnych stron. Ciekawe jednakże byłoby, czy Autorka dostrzega – a jeśli tak, to jakie – ograniczenia lub słabości tego projektu.

Konkluzja

Podsumowując, chciałabym stwierdzić, iż projekt doktorski zrealizowany przez Panią Magister Paulinę Anikiej-Wiczenbach oceniam bardzo wysoko. Rozprawa doktorska ukazuje bardzo wysoki poziom wiedzy jej Autorki w dyscyplinie psychologia oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej a także umiejętność pracy w zespołach badawczych i kierowania takim zespołem. Autorka wykazała się wysokimi kompetencjami w zakresie opracowywania podstaw teoretycznych badań i wykorzystywania koncepcji teoretycznych do określania celów badawczych, formułowania i uzasadniania hipotez, doboru adekwatnych do postawionego problemu badawczego technik badawczych. Wykazała się także kompetencją prowadzenia rzetelnych badań z zachowaniem najwyższych standardów metodologicznych i etycznych, analizy ich rezultatów i opracowania syntez a także wskazywania możliwości aplikacji zdobytej wiedzy w praktyce.

Uważam, że przedstawiona mi do oceny praca Pani Magister Pauliny Anikiej-Wiczenbach spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim zgodnie z przepisami ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2023 r. poz. 742) i wnioskuję do Rady Dyscypliny Psychologia Uniwersytetu Gdańskiego o dopuszczenie Pani Magister Pauliny Anikiej-Wiczenbach do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Wnoszę ponadto o wyróżnienie opiniowanej pracy (uzasadnienie w załączeniu)

Lublin, 18 maj 2024 r.

Bogumiła Sackowska